

Χάρολντ Πίντερ, *Φωνές*, μτφρ. Κατερίνα
Ιορδάνογλου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006,
σ. 197

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει ποιήματα, πεζά και θεατρικά κείμενα που ο Χάρολντ Πίντερ εκφώνησε ή δημοσίευσε από το 1948 έως το 2005. Είναι οι λόγοι, τα άρθρα, οι θεατρικές συλλήψεις στα οποία αποτυπώνεται η σκέψη του. Είναι οι *Φωνές*, τα εκφωνήματα του ακτιβιστή διανοούμενου. Όλα μαζί προβάλλουν την πολύπλευρη προσωπικότητά του ως ηθοποιού, σκηνοθέτη, θεατρικού συγγραφέα, ποιητή και πάνω από όλα ως πολίτη.

Στη βάση αυτής της πλουραλιστικής φουσιολογίας με την εβραϊκή καταγωγή βρίσκονται οι εμπειρίες του από την εποχή του αντισημιτισμού τις οποίες διοχέτευσε στο θέατρο. Εκεί ανακαλύπτει κανείς και την ιδιόρρυθμη ποιητική αισθητική που ωρίμαζε για χρόνια μαζί με τον γεννήτορά της και εκφράστηκε σε πρωτοπόρα ποιητικά μορφώματα, όταν ο Χάρολντ Πίντερ θέλησε να αποτυπώσει τους κραδασμούς που ένιωσε

ύστερα από την πρόσφατη αμερικανική επίθεση στο Ιράκ, την οποία είδε ως την πιο χυδαία μορφή πολέμου.

Ποιος είναι λοιπόν ο Χάρολντ Πίντερ; Καλλιτέχνης, πολιτικός, ή μήπως ένας πολιτικός καλλιτέχνης; Ή μήπως είναι απλώς ένας πολίτης με έντονη πολιτική συνείδηση που κάνει πολιτική με την τέχνη και τέχνη με την πολιτική του σκέψη και πράξη;

Αν και η επαγγελματική του ιδιότητα τον συνδέει με το θέατρο και την τέχνη του λόγου στις διάφορες μορφές της, θα περιοριστούμε να αναφέρουμε τα βασικότερα χαρακτηριστικά που συνθέτουν το «πιντερικό έργο», όπως έχει επικρατήσει να λέγεται κάθε ακραία νατουραλιστική δημιουργία του Χάρολντ Πίντερ που ξεπερνά τα καθορισμένα όρια και αποπνέει έναν ιδιότυπο πηγαίο λυρισμό.

Το πολιτικό θέατρο το οποίο υπηρέτησε για χρόνια με συνέπεια εκφράζει εμπράγ-

ματα τον γενικότερο ενθουσιασμό του για τη γλώσσα και τη δυναμική της όσο και το ρηξικέλευθο πνεύμα του. Σε μια εποχή όπου πολλοί καλοθελητές προσπαθούν να πείσουν ότι η πολιτική έχει πεθάνει, ο ίδιος ο Πίντερ κάνει πολιτική πράξη την τέχνη του. Αφουγκράζεται και προσλαμβάνει τη βία σε κάθε της μορφή και την αξιοποιεί ως βασικό συστατικό των έργων του. Το ανθρωπιστικό ένστικτο είναι αυτό που τον κατευθύνει και το ευφρές χιούμορ δημιουργεί μια ατμόσφαιρα που από μόνη της στέλνει μηνύματα. Πρωταγωνιστές είναι όλα τα θύματα της ανδρικής βαρβαρότητας της ανδροκρατούμενης καπιταλιστικής κοινωνίας, όπως οι γυναίκες, οι μετανάστες...

Η χρήση της γλώσσας είναι άμεση και απλή. Εκφωνείται όμως και ακούγεται μέσα σε σκοτεινούς, κλειστούς χώρους που κάνουν τους ίδιους τους ήρωες να ασφυκτιούν. Ανάλογα είναι τα αισθήματα που διαπερνούν και τον θεατή που παρακολουθεί να διαμείβονται απρόβλεπτοι διάλογοι μεταξύ των προσώπων. Ο θεατής αφήνεται στο έλεος ενός πιντερικού μυστηρίου με αποκαλυπτικό ρόλο. Πίσω από το θεατρικό τεχνητό πιντερικό μυστήριο αποκαλύπτεται το μυστηριώδες πέπλο που καλύπτει και ορίζει τη ζωή, την υποκρισία, τις εσωτερικές φοβίες, τις ποικίλες θαμμένες επιθυμίες σεξουαλικής ή άλλης φύσης που αποξένωσαν τον άνθρωπο από τη γνησιότητα και το αυθεντικό στοιχείο.

Από κει και πέρα η συλλογή αυτή μας δίνει την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε την κλιμάκωση της πολιτικής σκέψης του Πίντερ, η οποία διαμορφώθηκε ευθέως ανάλογα με τη στάση του συγγραφέα απέναντι στον υποκριτικό τρόπο με τον οποίο οι ΗΠΑ ασκούν την οικονομική και στρατιωτική τους εξουσία εδώ και δεκαετίες, ως απότοκος της ευτελούς δουλοπρέπειας με την οποία υποστηρίζεται

από τη χιδαία πολιτική φιλοσοφία της Μ. Βρετανίας, αλλά και ως αποτέλεσμα των οργανωμένων ή ανοργανωτων αντιστάσεων ατόμων και λαών.

Στόχος του υπήρξε πάντα η αποκάλυψη και ο καυστικός σχολιασμός της χιδαίας εξουσίας των ΗΠΑ και του εκχυδαϊσμένου λόγου που τη συνοδεύει. Πολύ εύστοχα ο Πίντερ βλέπει στο ρόλο των ΗΠΑ τον «ελέφαντα» που στο πέρασμά του ισοπεδώνει κάθε «ψύλλο» είτε αυτός είναι κάποια από τις δημοκρατικές κυβερνήσεις της Κεντρικής Αμερικής είτε οι διεθνείς οργανισμοί που διασφαλίζουν το διεθνές δίκαιο. Όσον αφορά τη γλώσσα, ο Πίντερ διαπιστώνει μια αρρώστια στον πυρήνα της –ρητορικά κόλπα, στείρα ορολογία– που σπέρνει δεκαετίες τώρα τον πόνο στην κοινωνία. Πρόκειται για μια γλώσσα που συνεπάγεται, αποκρύπτει ή δικαιολογεί τον θάνατο αμέτρητων χιλιάδων, τον σωματικό και ψυχικό ακρωτηριασμό κάποιων άλλων. Ο ρόλος της γλώσσας είναι καταλυτικός. Η γλώσσα διαβρώνεται και με τη σειρά της διαβρώνει την ελευθερία των λαών. Η ήττα της νοημοσύνης και της βούλησής τους ακολουθεί. Τα παραδείγματα της γενοκτονίας των Ινδιάνων στο Ελ Σαλβαδόρ και τη Γουατεμάλα, η Νικαράγουα, η περίπτωση της Κούβας μεταφράστηκαν στους λαούς από την πολιτική γλώσσα της αμερικανικής προπαγάνδας ως λενινιστικές ανατροπές. Η αμερικανική ληστρική πολιτική στη Μέση Ανατολή προβλήθηκε συχνά ως επιχείρηση αποκατάστασης της δημοκρατίας. Οι βομβαρδισμοί στη Σερβία χαρακτηρίστηκαν ως ανθρωπιστική παρέμβαση. Η πιο χιδαία μορφή πολέμου στο Ιράκ φόρεσε το προσωπείο της ηθικής σταυροφορίας. Η Νέα Τάξη πραγμάτων που εδραιώνεται σιγά σιγά από τις ΗΠΑ συνοδεύεται από ένα ανάλογης ηθικής Νέο Λεξι-

κό που ξεπερνά σε κυνισμό και ωμότητα το οργουελιανό πρότυπό του. Σύμφωνα με αυτό η ελευθερία μεταφράζεται σε θάνατο πολλών αθών ανθρώπων, η δημοκρατία σε καταστροφή και η απελευθέρωση των λαών από τις κυβερνήσεις που δικαιωματικά επιλέγουν από μόνοι τους σε χάος. Κατά συνέπεια αποκαλύπτεται ότι για τις ΗΠΑ τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι πλέον από δευτερεύοντες έως πλασματικοί στόχοι. Αυτούς τους έχουν αντικαταστήσει πια οι όροι της δύναμης. Όσο και αν επιχειρούν να επενδύουν τις εξωτερικές στρατιωτικές και οικονομικές επιχειρήσεις τους με ανθρωπιστικό προσανατολισμό, είναι πολύ δύσκολο να συγκαλύψουν το Γκουαντανάμο, 1,5 εκατομμύριο φυλακισμένους, 3.000 καταδικασμένους σε θάνατο, 50 εκατομμύρια που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, ουσιαστικά στερημένοι πολιτικών δικαιωμάτων και ένα μαύρο περιθώριο μονίμως καταδικασμένο και κακοποιημένο. Καταστάσεις που κάνουν τον Πίντερ να αναφωνεί με τον γνωστό δραματικό του τρόπο: «Ανθρώπινα δικαιώματα, πού είστε;».

Ανάμεσα σε όλα αυτά τα κείμενα το στίγμα δίνει ο λόγος που εκφώνησε ο Πίντερ το 2005 για να αποδεχτεί το Νομπέλ Λογοτεχνίας. Ο λόγος αυτός έχει σχέση γένους και είδους με όλα τα υπόλοιπα κείμενα της συλλογής αυτής. Εμπειριέχει τις ιδέες και αξιολογεί ως παραδείγματα τις περιπτώσεις για τις οποίες γράφτηκαν αυτά αλλά και εμπειριέχεται ως διαμορφούμενη ιδεολογία και στάση ζωής μέσα σε αυτά. Συνοδεύεται από τη διευκρίνιση ότι αποδέχεται το βραβείο προκειμένου να επιβεβαιώσει ότι η πολλαπλή αναζήτηση της αλήθειας είναι υπόθεση της τέχνης, αλλά και για να επιχειρήσει μιας περιορισμένης έκτασης εξέταση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ στη διαχρονία της και των καταγεγραμμένων ή μη ανομολόγη-

των εγκλημάτων τους. Υπονοεί ίσως ότι, αν δεν υπήρχαν αυτοί οι στόχοι, θα απέφευγε να εμπλακεί στη διαδικασία αυτού του θεσμού με το αμυρωμένο προφίλ, ο οποίος κατά διαστήματα απευθύνθηκε και τίμησε για την αμφιβόλων προθέσεων προσφορά τους πρόσωπα με μεγάλη δύναμη, όπως για παράδειγμα τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Ανάν, ο οποίος τιμήθηκε με το Νομπέλ Ειρήνης το 2000, ενώ ένα χρόνο πριν οι βομβαρδισμοί στη Σερβία πραγματοποιήθηκαν με την ανοχή του ίδιου και του ΟΗΕ.

Το γεγονός ότι ο Πίντερ δεν εκφώνησε την ομιλία του αυτοπροσώπως λόγω της χρόνιας ασθένειας που τον ταλαιπωρεί δεν στερεί από τον λόγο και το περιεχόμενό του κανένα απαραίτητο και δυνατό στοιχείο. Σε αυτή την ομιλία προσπαθεί να αποκαλύψει και να αποτυπώσει την ποιότητα της σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στα δύο δίπολα όπου κινήθηκε μέχρι σήμερα η ζωή και η σκέψη του: την αλήθεια και την Τέχνη από τη μια πλευρά και την αλήθεια και την πολιτική από την άλλη. Αυτός εξάλλου ήταν και ο τίτλος της ομιλίας του.

Επίσης καταθέτει την κυριότερη αγωνία πάνω στην οποία βασίστηκε ολόκληρη η ζωή του: την αποκάλυψη της αλήθειας πίσω από τις σκόπιμες και αθέμιτες συγκαλύψεις, την αποκάλυψη του ψεύδους πίσω από τις ωραιοποιημένες και αποκρουστικά αδιάφορες πολιτικές ή δημοσιογραφικές δηλώσεις, αλλά και πίσω από τα λόγια ή τα έργα των θεατρικών προσώπων ή των λογοτεχνικών ηρώων που δημιουργεί.

Έχοντας απορρίψει τον μύθο της μιας και μοναδικής αλήθειας στον χώρο της Τέχνης, όπου κατεξοχήν την αναζητούν, την επαναπροσδιορίζουν, την επεκτείνουν ή τη συμπληρώνουν, δεν μπορεί να δεχτεί την επίφαση της πολυεδρικότητάς της στον χώρο της πολιτικής όπου ασκείται η εξουσία.

Με αυτές τις παραδοχές οι βασικότεροι άξονες στους οποίους κινείται η καλλιτεχνική του δημιουργία από τη στιγμή της έμπνευσης ως τη στιγμή της καλλιτεχνικής παραγωγής είναι η αναζήτηση της αλήθειας, η αμφισβήτηση, η γνώση και η αγωνία για την αισθητική ποιότητα του καλλιτεχνικού του έργου.

Ο προβληματισμός του πυροδοτείται καθώς αυτές οι προτεραιότητες στην πολιτική ανατρέπονται. Κύριος στόχος όσων την ασκούν είναι η κατοχή κι η εξασφάλιση της εξουσίας και όχι η διαχείρισή της για να προστατευτούν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι ανάμεσα στα δικαιώματα που εξ ορισμού καταργούνται είναι το δικαίωμα στη γνώση της αλήθειας που αφορά την ακεραιότητα της ζωής των πολιτών. Το αποτέλεσμα για τους πολίτες είναι να ζουν τυλιγμένοι μέσα σε έναν καμβά ψεμάτων, στις αράχνες του ψεύδους, να μην αντιλαμβάνονται την ωμότητα της πραγματικότητας ή να μην είναι σε θέση να αντισταθούν σε αυτή, τα βασανιστήρια, τις βόμβες, το απεμπλουτισμένο ουράνιο. Αυτή την αλήθεια, που συνειδητά και επαναλαμβανόμενα αποκρύπτει η αμερικανική πλευρά χρόνια τώρα, αποκαλύπτει με αισθητικά ώριμο και πολύ αληθινό τρόπο το ποίημα του Πάμπλο Νερούδα *Εξηγώ κάποια πράγματα*. Το κριτήριο επιλογής του Πίντερ αποδεικνύεται πραγματικά αλάνθαστο.

Αξιοπρόσχετο είναι το γεγονός ότι ο Χάρολντ Πίντερ δεν αφήνει τον εαυτό του να ξεπεράσει τα όρια, να υπερβάλει. Αναγνωρίζει ότι η αμερικανική πραγματικότητα ντροπιάζει ένα μεγάλο μέρος του αμερικανικού λαού, που δεν είναι σύμφωνο με τους χειρισμούς της εξουσίας. Γι' αυτό δεν ενοχοποιεί όλους τους Αμερικανούς. Αυτή η επισήμανση αποκαλύπτει για άλλη μια φορά μια μεγάλη αλήθεια για το τι εκπροσωπούν τα κράτη και οι κυβερνήσεις μέσα

στη σύγχρονη φιλελεύθερη διάσταση της καπιταλιστικής λογικής. Οι λαοί υπάρχουν και ζουν πέρα από την εξουσία που τους ελέγχει και διαχειρίζεται τις τύχες τους. Οι κυβερνήσεις υπάρχουν για να προασπίζουν τα συμφέροντα μιας κλειστής κάστας οικονομικά και πολιτικά ισχυρών.

Ο λόγος του Πίντερ κλείνει με ένα ειρωνικό, κυνικό σχόλιο για την πατρωναρισμένη, σοβαροφανή, γλοιώδη εξωτερική εμφάνιση του αμερικανού προέδρου. Αυτό το παρουσιαστικό επενδύουν ανάλογα οι λόγοι που εκφωνεί. Όλοι διακρίνονται από το στοιχείο της αοριστολογίας, της επίκλησης στο θρησκευτικό συναίσθημα του αμερικανικού λαού, της άμεσης επίθεσης στο ήθος του αντιπάλου που κατά περίπτωση μπορεί να είναι το Ιράκ, το Αφγανιστάν κ.λπ. και της επίθεσης στο ήθος του πομπού. Απέναντι σε αυτούς τους ψευδελίγραφους λόγους αντιπαραθέτει το ποίημά του *Θάνατος*, που δίνει τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνει ο ίδιος, ως ευαίσθητος δέκτης και ικανός καλλιτέχνης, την πραγματικότητα. Η πολλαπλή επανάληψη της λέξης «νεκρός» δίνει το στίγμα της δικής του στάσης απέναντι στη ζοφερή πραγματικότητα. Αυτό και μόνο του δίνει τη λαβή να ομολογήσει ότι η ζωή του συγγραφέα είναι δύσκολη, διότι πρέπει να δει και να αποκαλύψει την αλήθεια πίσω από τις πολλαπλές αντανάκλασεις της, και αυτό το κάνει όχι μόνο για να δικαιώσει την ιδιότητά του αλλά και για να ικανοποιήσει την ανάγκη που νιώθει ως πολίτης.

Για τον Πίντερ αυτό πρέπει να κάνει κάθε πολίτης: άφοβος, ασυγκράτητος και ακλόνητος να ορίζει την πραγματική αλήθεια της ζωής και των κοινωνιών μας. Αυτό πρέπει να είναι το πολιτικό όραμα όλων. Αυτή μπορεί να είναι μόνο η προϋπόθεση για τη διασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Θεωρεί ότι οι Ζαπατίστας είναι το χαρακτηρι-

στικότερο παράδειγμα στάσης που πρέπει να τηρούν όλοι όσοι επιθυμούν να ονομάζονται πολίτες του κόσμου. Αντιμετωπίζοντας ο καθένας από εμάς τον εαυτό του ως δύναμη ή εγγενές θύμα των ΗΠΑ, πρέπει να διεκδικήσει το δικαίωμά του να αυτοπροσδιορίζει τη μοίρα του και να μην ετεροπροσδιορίζεται από καλοθελητές, που αργά ή γρήγορα, με τρόπους φανερούς ή αφανέρωτους, τους οδηγούν στον αφανισμό. Οι Ζαπατίστας, ως άλλοι ελεύθεροι πολιορκημένοι, μας διδάσκουν να βλέπουμε κατάματα την αλήθεια και να αντιστεκόμαστε. Για τον Πίντερ, όλοι οι άνθρωποι πρέπει να μάθουν να μην ξεχνούν και να αντεπιτίθενται.

Μέσα στο ευρύτερο ανθρώπινο γένος ο Πίντερ είναι μια μοναδική περίπτωση ανθρώπου που αξιοποίησε τη δύναμη της φωνής του όλα αυτά τα χρόνια για να ενδυναμώσει τη φωνή των όσων ανθρώπων και λαών αδικούνται βάνανσα. Παρά τον προσωπικό εφιάλτη της αρρώστιας του –ο ίδιος δημοσιοποίησε ότι πάσχει από καρκίνο πριν από μερικά χρόνια–, πέρα και πάνω από το προσωπικό του πρόβλημα βάζει τον δημόσιο εφιάλτη της αμερικανικής υστερίας, της αλαζονικής επιθετικότητας.

Ο Πίντερ είναι μια ενδιαφέρουσα περίπτωση διανοουμένου που επιχειρεί να δει το πολιτικό πρόβλημα που υπάρχει στις ιδεολογικές του διαστάσεις, αντλώντας από την εμπειρία που του προσφέρει η χώρα του, η Μεγάλη Βρετανία. Αν μια κοινωνία όπως είναι η αγγλική, απόλυτα υποταγμένη στις συνθήκες ζωής που ορίζει και επιβάλλει ο καπιταλισμός και ολόκληρος ο κόσμος σε Ευρώπη και Αμερική, δεν μπορεί να υπάρξει παρακάμπτοντας την ανάγκη ύπαρξης μιας Αριστεράς που θα ανασυντάξει τους φτωχούς χωρίς κανένα δικαίωμα απέναντι σε μια πολυάριθμη δύναμη, αυτή των πλουσίων, η άποψή του θα έπρεπε να προβληματίσει και εμάς που ζούμε ζεμένοι στο άρμα των αμερικανικών και αγγλικών σχεδίων και επιλογών. Για όλους εμάς τους κοινούς ανθρώπους είναι ζήτημα τιμής και ζήτημα αξιοπρέπειας, σύμφωνα με τον Πίντερ, να αντιδράσουμε με όσα μέσα διαθέτουμε απέναντι στην πολιτική δύναμη και εξουσία όλων αυτών που θέλουν να ορίζουν τις τύχες μας και τις ζωές μας παράνομα.

Αιμιλία Καραλή